

INTERNATIONAL JOURNAL
OF ISLAMIC ECONOMICS
AND FINANCE STUDIES

*Uluslararası İslam Ekonomisi ve
Finansı Araştırmaları Dergisi*

March 2017,
Vol:3, Issue:1

Mart 2017,
Cilt:3, Sayı: 1

e-ISSN: 2149-8407

p-ISSN: 2149-8407

journal homepage: <http://ijisef.org/>

“İslâm’da Bankacılık ve Finansman” Adlı Kitabın Tanıtım ve Tahlili

Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir Atar

Karabük Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, abdulkadiratar@karabuk.edu.tr

ÖZET

Anahtar Kelimeler: İslâmi finans, Faizsiz finans, İslâmi bankacılık, Faizsiz bankacılık.

JEL Sınıflaması:
G21

© 2017 PESA All rights reserved

Bu çalışmada, Dr. Yahia Abdul-Rahman’ın “The Art of Islamic Banking and Finance” ismiyle yazdığı ve Prof. Dr. Salih Tuğ ve Abdullah Tuğ tarafından “İslâm’da Bankacılık ve Finansman” adıyla Türkçe’ye çevrilen kitabın tanıtım ve tahlili yapılmıştır. İslâmiyet ve öncesinde gelen semavi dinlerin hepsinde faiz şiddetle kınanmış ve yasaklanmıştır. Günümüzde küresel boyuta ulaşmış olan iktisadi yaklaşımların, faizi ve faizli (konvansiyonel) bankacılığı sistemin merkezine yerleştirmiş olması ise faizden sakınmayı oldukça güç hale getirmiştir. Kapitalizmin etki alanı küresel boyutta geliştiği için doğal olarak Müslüman toplumlarda da faizsiz finans kurumları konusu gündeme gelmiştir. Faizsiz bir şekilde insanların ticarî işlemlerini nasıl yürütebilecekleri, bireylerin günlük ihtiyaçlarını (konut edinme, taşıt edinme vs. gibi ihtiyaçları da bu gruba dâhil edilebilir) nasıl giderebilecekleri, yeni bir iş açacak olanların ya da işlerini büyütmek isteyenlerin ne şekilde ve nasıl bir finansman sağlayabilecekleri konusunda birtakım yaklaşımlar ileri sürülmüş, bu konuda ilmî tartışmalar yapılagelmiştir. Bu ilmî tartışmalar çerçevesinde faizsiz finans temin etme yönündeki geçmişteki uygulamalar mercek altına alınmakta, İslâm dininin temel kaynakları da yeniden tetkik edilerek günümüzde yaşanan faizsiz finans sağlama probleminde dair çözüm önerileri sunulmaya çalışılmaktadır. Çalışmada tanıtımı ve tahlili yapılan bu eser, faizsiz finans sistemi konusunda yapılan çalışmaların son halkalarından birisi hükmündedir.

I. “İslâm’da Bankacılık ve Finansman” Adlı Kitabının İçeriğine İlişkin Genel Bilgilendirme

Tanıtımını yaptığımız eserin adı “İslâm’da Bankacılık ve Finansman” (Abdul-Rahman, 2015) olup müellifi Dr. Yahia Abdul-Rahman’dır. Eserin özgün adı “The Art of Islamic Banking and Finance”, 2010 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde neşredilmiştir (Abdul-Rahman, 2015). Tanıtımını yaptığımız eseri Türkçe’ye kazandıranlar İslâm Hukuku alanında çalışmalarıyla mâruf olan Prof. Dr. Salih Tuğ ile İslâmi bankacılık alanında gerek teorik ve gerek pratik yönleriyle tecrübeli olan Abdullah Tuğ’dur.

Kitap on dokuz bölümden müteşekkil olup Birinci Bölüm’de konuya girizgâh mahiyetinde giriş bilgileri bulunmakta, İkinci Bölüm’de “Yahudî-Hıristiyan-İslam İnanç Temelli Faiz Yasağı ve Faizsiz Bankacılık Sistemi” anlatılmakta, Üçüncü Bölüm’de “Faizsiz Disiplinlerde Değerleme Yapılırken Emtianın Endekse Göre Fiyatlandırılması ve Piyasaya Fiyatına Göre Ayarlama”, Dördüncü Bölüm’de “İslâm Bankalarında Şeriat Kurulları: Bir Açıklama ve Gelecek İçin Bir Görüş”, Beşinci Bölüm’de “Para ve Paranın Meydana Getirilmesi”, Altıncı Bölüm’de “Faizsiz Parasal Disiplin: Faizsiz Mal Endeksleme Disiplini”, Yedinci Bölüm’de “Faizsiz Bankacılık Sisteminde Sosyal Sorumluluk ve Birlikte Medeni Yaşama Kuralları”, Sekizinci Bölüm’de “Faize Dayalı Konvansiyonel Bankacılık Sistemi”, Dokuzuncu Bölüm’de “İki Tür Banka Arasında Mevcut Farklar”, Onuncu Bölüm’de “Yirminci Yüzyılda İslâmi Bankacılık”, On birinci Bölüm’de “Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Faizsiz Bankacılık Modeli”, On ikinci Bölüm’de “Faizsiz Finansman Hareketini ve Disiplinini Bir Araya Toplamak”, On üçüncü Bölüm’de “Amerika Birleşik Devletleri’nde Faizsiz Bankacılığa Başlamak”, On dördüncü Bölüm’de “Faizsiz Sermaye Piyasaları”, On beşinci Bölüm’de “Bazı İncelemeler ve Analizler”, On altıncı Bölüm’de “Faizsiz Kredilerin (Borç Vermenin) Faize Dayalı Kredilerle Karşılaştırılması”, On yedinci Bölüm’de “Sıkıntılı ve Kredi Sözleşmesindeki Ödeme Şartlarının Yerine Getirilmediği Krediler İçin Faizsiz Yaklaşım ve Muamele Tarzı”, On sekizinci Bölüm’de “Faizsiz Bankacılığın Geleceği Hakkında Bazı Vizyonlar” ve son bölüm olan On dokuzuncu Bölüm’de ise “21. Yüzyıl İçin Yeni Bir Bankacılık Markası ve Bankacılık Hizmetleri Vizyonu” başlıklı konular ele alınmıştır.

Kitapta yukarıda başlıkları zikredilen tüm konular oldukça mufassal ve derinlemesine işlenmiş olup (761 sayfa hacme sahiptir) kitabın konuya ilgi duyanlar nezdinde tanınması gâyesini taşıyan bu çalışmamızda her bir başlıkta belirtilen hususlara değinmek yerine ana hatlarıyla bir değerlendirmede bulunulacaktır.

Eser öncelikle İslâm ve diğer semâvi dinlerin iktisadî konularına bakış açılarını yansıtmakta, özellikle faiz yasağının kutsal kitaplardaki yer alış

şekillerini derinlemesine incelemektedir. İslâmî düşünürler, batılı din adamları ve felsefecilerin bu konulardaki görüşlerini incelemekte ve gözler önüne sermektedir. Eserin ilk kısmını oluşturan hususlar genel itibariyle bunlar olup, ikinci kısımda ise modern iktisat teorisinin para, bankacılık, merkez bankasının rolü ve işlevleri gibi iktisadî olgulara temas etmekte ve ışıkt tutmaktadır. Ayrıca eser, A.B.D.’deki konvansiyonel bankacılığın mevzuatı hakkında bilgi vermektedir. Bir sonraki aşamada faizsiz banka modeli ile konvansiyonel banka arasındaki mevcut farkları sıralamakta, devamında ise İslâmî bankacılığın temelleri üzerine bilgiler sunmaktadır. LARİBA modeliyle ilgili bilgilerin verildiği bir bölümden sonra ise bunun A.B.D. yasalarına uyumlaştırılmasına dair yazarın tecrübeye dayanan görüşleri ifade edilmektedir.

II. Kitabın Müellifi Dr. Yahia Abdul-Rahman: RF (Ribâ Free) Hareketinin Kurucusu

Kitabın müellifi Dr. Yahia Abdul-Rahman, Kâhire/Mısır doğumlu olup İslâmî bankacılığın kurulmasında ve yaygınlaşmasında aktif görevler icrâ etmiş, LARİBA adını verdiği akımın öncüsü olmuştur. Kahire Üniversitesi’nde Kimya Mühendisliği lisans eğitimi alan Dr. Abdul-Rahman, 1968 yılında Mısır’dan Wisconsin (Madison) Üniversitesi’nde yüksek lisans ve doktora eğitimi için A.B.D.’ye gelmiştir. 1971 yılında doktora çalışmalarını tamamlamış olan Abdul-Rahman bir enerji şirketindeki araştırma merkezinde görev almıştır. Abdul-Rahman’ın bankacılık ve finans alanına geçişi ise A.B.D. Dallas’ta bir İslâm Merkezi inşa edilmesi gayretlerinde kredi temin edilmesi gerektiğinde, İslâm’daki faizin haramlığı mevzuunun gündeme gelmiş olması ve kendisinin o güne kadar bu alanda bilgi ve görüşü olmaması üzerine dikkatini yavaş yavaş bu alana kaydırmış olması ileldir. Bunu daha sonra çalıştığı firmanın ihtiyaçları doğrultusunda bir ekonomi eğitimi alma ihtiyacı perçinlemiştir. Böylelikle Dr. Abdul-Rahman, para, para teorileri, finansal muhasebe, kredi analizleri ve uluslararası ekonomi alanlarında kendisini yetiştirme imkanı elde etmiştir. Sonraları ise tüm bu müktesebâtı nedeniyle “Industrial Bank of Kuwait (IBK)’nın kurucu heyetinde olmak üzere kendisine gelen teklifi kabul etmiş ve finans dünyasına böylece adım atmıştır. 1987 yılına gelindiğinde ise “Amerikan Finance House LARİBA” kurulmuştur. “LARİBA” aslında Arapça “faizsiz, faiz yok” anlamına gelse de bunun açılımını “Los Angeles Reliable Investment Bankers Associates” yani “Los Angeles Güvenilir Yatırım Bankacılar Birliği” şeklinde zikredilmekte olduğu görülmektedir. Kitap incelendiğinde Dr. Abdul-Rahman’ın A.B.D. yasalarına son derece saygılı olduğunu, konvansiyonel bankacılıkla ilgili tenkidî bir tutum takınmadığını, kendi gayretlerinin yalnızca A.B.D.’de yaşayan Müslüman azınlığın istifadesi için bir imkân sunmak olduğunu görmekteyiz. Dr. Abdul-Rahman, hissî değil, realist bir tutum takınarak, Müslüman cemaatin (kendisi dindar Hristiyan ve Yahudilerin de bu

imkanlardan yararlanabileceğini ifade ederek İslâm bankacılığında ziyade semâvi dinlere inanlara yönelik daha kapsayıcı bir vurgu yapıyor) günlük hayattaki özel ve iş ihtiyaçlarını faizsiz kredi temini için gayret sarf etmektedir. Ayrıca ileri bölümlerde ele alınacağı ve anlaşılacağı üzere uygulamacılığının yanı sıra kendisi derin bilgi-birikime sahip bir ilim adamıdır. (Abdul-Rahman, 2015, s. 32-35)

III. LARİBA Modeli Nedir?

Bu model, yazarın ifadesiyle İngiltere'deki "Al Baraka Bank (Londra)"nın modeli üzerine inşa edilmiştir. Dr. Abdul-Rahman'ın birtakım eklemeleri ile model geliştirilmiş ve bu suretle faiz, finansman işlemlerinde dışarıda tutulmaya çalışılmıştır. Modelin temel olarak uygulandığı unsur gayrimenkul (konut ve işyeri) finansmanı ile menkul (taşıt) alanıdır. "Mal endeksleme disiplini" ile "piyasa fiyatı ile fiyatlama" yaklaşımlarını içermektedir. Modelin uygulama alanındaki süreci şu şekildedir;

a) Modele göre RF (Ribâ free/ faizsiz) faizsiz banka veya RF finansman kuruluşu, alıcıyı kendi mümessili (vekil) olarak atar ve faizsiz banka adına satın alım fiyatının pazarlığını ve diğer koşulları görüşmesi için görevlendirir.

b) Faizsiz banka, müşteri ile mülkü satın almak için kavramsal olarak bir ortaklık oluşturmayı aşağıdaki şartlarla kabul eder: Finansmanı gerçekleştirecek olan mülkün ruhsatının veya tapusunun (örneğin konut tapusu) aradaki güvene dayanarak Şeriat tarafından müsaade edilen sözleşmenin imzalanmasında itibaren ortağın adına kayıt ettirilmesi. Mülkün ruhsatının veya tapusunun bu şekilde kayıt ettirilmesi, üzerinde anlaşılan sözleşmeye aykırı değildir. Özellikle ortağın bu evi kendi başına satabilmesi, bu evin tam olarak sahibi olana kadar sınırlanmıştır. Bu bakımdan, âlimler standart bir evrak olan tapunun bu şekilde kaydedilmesinin mülk üzerinde resmî olarak tesis edilen ipotek tarafından güvence altına alındığını ve bunun da ortak tarafından kabul edilen şartlardan birisi olduğu şeklinde değerlendirmişlerdir.

c) Banka satın alma işlemini alıcı ile birlikte "müştereken ortak girişim (müşareke)" şeklinde finanse eder. Detayları şöyledir:

i) RF faizsiz banka, kendi hisselerini aynı anda alıcıya devreder ve mülkü (konutu ya da otomobili) alıcının adına kaydettirir.

ii) RF faizsiz banka eksiksiz ve tam bir ipoteği tesis eder ve RF faizsiz bankayı ipotek sahibi yapar. Aynı zamanda müşteriden bankanın hisselerini belli bir zaman süresi içinde satın almak üzere (geri satın alma şartları) sözleşmeye dayalı bir söz alınır. Bu adımda alıcı artık mülkün tapusunu sahibidir (milk'ur-rakabe). Müşteri mülkün tapusunu aynı gün kendi adına tescil ettirebilir.

iii) RF faizsiz finansman şirketi veya RF faizsiz banka, mülkün kullanılmasından dolayı oluşacak faydaları yıllara yayın olarak paylaşır (hakk'ul-menfaa) -Bir otomobil olması halinde aracın kiralama oranı ve bir konut olması durumunda ise evin kiralama oranı- Yıllar içerisinde yapılan bu paylaşım değişen “zımnî sahiplik” oranlarına göre yapılır. (RF faizsiz bankanın ipotek vasıtasıyla tesis etmiş olduğu “zımnî sahiplik” ve böylelikle bankanın menfaat hakkı giderek azalır ve alıcı satın alım fiyatı üzerinden kendi sahibi olduğu kısmı gittikçe arttırır ve geri öder.)

iv) RF faizsiz Banka veya RF faizsiz finansman şirketi, yerel kanunlara uyabilmek amacıyla mülkün payı üzerinden ödenen kirayı tarif etmek üzere “faiz” kelimesini kullanabilir. Fakat bunun tersine yani (yani faiz alıp bunu kâr olarak adlandırmaya) müsaade edilmez (Abdul-Rahman, 2015, s. 515-516).

Süreçleri ve modeli incelediğimizde LARİBA modeli ile örneğin Türkiye’de faaliyet gösteren Katılım Bankaları arasındaki farklılıkları şöyle sıralayabiliriz;

1. Türkiye’de faaliyet gösteren Katılım Bankaları’nda finansman tekniği olarak kâhîr ekseriyetle murabahanın kullanıldığını, LARİBA modelinde ise satın alınan konut/işyeri ya da taşıt için anapara üzerine müşteri ile antant kalınan bir kira bedelinin uygulanarak müşareke usulü ile finansman yapıldığını görmekteyiz.

2. LARİBA’nın uygulandığı ABD’de yasal mevzuat “faiz” ibaresi dışında bir ibareyi kabul etmediği için anlaşma metinlerinde zarurî olarak bu ifade sözleşmelere ilave edilmektedir. Türkiye’de yasal zemin uygun hale getirildiği için kredi sözleşmelerinde “faiz” ibaresi yerine “kâr payı” ifadesi kullanabilmektedir (BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) Web Sitesi).

3. LARİBA finansman uygulaması olarak yalnızca konut, işyeri, ticarethâne gibi gayrimenkulleri konu edilebilmektedir. Türkiye’deki Katılım Bankaları ise gerek zikredilen bu gayrimenkul ve menkulleri, gerekse de bunlar dışında kalan ve İslâmî ilkelere hâlel getirmeyecek tüm emtia ve hizmetleri finanse edebilmektedir.

4. LARİBA modelinde konut/işyeri finansmanı 30 yıla kadar uzun vadeye yayılabilmekte iken Türkiye’de en uzun vadeli finansman (konjonktürel olarak daha da kısalabilmektedir) 10 yıldır.

5. LARİBA’nın fonladığı sermaye halktan toplanan mevduat ile değil, Freddie Mac ve Fannie Mae adlı iki yatırım şirketi ile sağlanmaktadır (Abdul-Rahman, 2015, s. 535-537), yani LARİBA bir mevduat bankası değildir. Türkiye’deki Katılım Bankaları ise mevduat bankacılığı icra ederek, kendi öz sermayelerinin yanında halktan kâr-zarar ortaklığı ile topladığı paraları piyasaya plase etmektedirler. Kredilerden murabaha tekniğiyle elde ettikleri kârları da bir havuzda toplayarak fon temin ettikleri mevduat müşterilerine

önceden belirlenmiş kâr paylaşım rasyosuna göre (örneğin %80 müşteri, %20 banka gibi) kârı paylaşılmaktadır.

6. LARİBA modelinde banka/finans kurumunun geliri müşteriyle belirlenip üzerinde mutabık kalınan kira bedeli olduğu için yatırıma/finansmana konu olan emtia (konut, işyeri ya da taşıt) piyasa fiyatının doğru tespit edilmesi konusunda daha dikkatli davranılmaktadır. Âdil kiralama değerini tespit edebilmek için müşteriden en az üç farklı emlakçıyı arayarak bir fiyat araştırmasında bulunması beklenir, bu uygulamanın aynısını banka da yapar ve taraflar (banka ve müşteri) toplamda altı adet fiyat teklifinin bulunduğu fiyatlar üzerinde müzakerede bulunarak ortak bir kira fiyatı tespitinde bulunmuş olurlar (Abdul-Rahman, 2015, s. 522).

LARİBA bir finansman şirketi olarak American Finance House LARİBA olarak 1987 yılında Dr. Yahia Abdul-Rahman tarafından arkadaşlarıyla beraber 200.000 USD gibi mütevazı bir sermaye ile kurulmuştur. Ancak bu küçük sermaye ile ayda ancak bir veya iki finansman işlemi yapabilmekteydi. Dolayısıyla talebin fazla olması ancak yeterli kaynağa sahip olunmaması sebebiyle gelen talepler karşılanamamaktaydı. Petrol zengini Arap ülkelerinden bu fonun temin edilmesi girişimi ise sermaye sahiplerinin beklentilerine uygun bir kârlılık ile plasman işleminin yapılamaması sebebiyle akamete uğramıştı. Olumsuz bir tablonun ortaya çıktığı bu zamanlarda Freddi Mac adlı bir yatırım şirketinden gelen teklif ile kaynak arayışında müspet bir gelişme yaşandı. Bu yatırım firmasının LARİBA'ya yaptığı kaynak aktarımı ile plasmanlar artmaya başladı. Bunun ardından bir diğer yatırım firması olan Fannie Mae de aynı şekilde LARİBA'ya yatırım yaparak gerekli olan kaynak desteğinde bulundu. Böylece LARİBA plasman yapabileceği kaynağa sahip olabilmıştır (Abdul-Rahman, 2015, s. 535-536).

Sonuç

Tanıtım ve tahlilini yaptığımız eser, İslâmi bankacılık ve finans alanında gerek tecrübeye dayalı bir birikimin yansıtılması gerekse teorik alanda doyurucu bilgileri içermesi açısından önemli bir çalışmadır. Eserin ön plana çıkardığı hususlar, faizsiz finans modelinin salt İslâmî bir bakış açısıyla ele alınmasından ziyade semavi dinlerde de faiz yasağının bulunmasından dolayı daha kapsayıcı bir şekilde ele alınıp sunumunun da buna göre yapılmasının belirtilmesidir. Eser, faiz yasağına dair kutsal kitapların ilgili bölümlerine atıflarda bulunmakta, din adamları ve filozoflardan da alıntılar yaparak tüm semavi dinlere mensup olanları (daha doğrusu dindar olanlarını) ilgilendiren bir bankacılık türü olarak faizsiz bankacılığın gelişmesi argümanını desteklemektedir. Eserin okuyuculara sağladığı diğer bir katma değer, İslâm bankacılığının gelişimine dair tarihi bilgileri de içeriyor olmasıdır. Müellif gerek kişisel deneyimlerini aktararak gerekse akademik anlamda sağladığı veriler ile okuyucuları bu konuda bilgilendirmektedir. Dr. Abdul-Rahman'ın eserinde kıymeti haiz olan bir diğer husus ise hem günümüz iktisat teorisinin temel kavramlarını okuyucuya sunarak faizsiz bankacılık konusunda meraklı bireyleri temel ekonomi bilgileri ile de donatarak bu bireylerin konuya bütüncül bir bakış açısına sahip olmalarını sağlamasıdır. A.B.D.' de câri olan bankacılık mevzuatını da kitabında ele alan müellif, bu konuyla ilgili çalışma yapanlar için de bir kaynak sağlamış olmaktadır.

İslâmî finans ya da faizsiz finans alanında çalışmalar yapanlar için oldukça doyurucu bilgiler içeren eser, aslında yalnızca İslâmî bankacılık (müellifin ifadesiyle faizsiz bankacılık) açısından değil, genel itibariyle İslâm ekonomisi için bütüncül bakış açısını sağlamaya yetecek kadar bilgileri içermektedir. Konuya ilgi duyanlar, bu eserde faizsiz bankacılığın dinî boyutunu, modern iktisat teorisinin temel konularını, konvansiyonel bankacılık sistemine ilişkin bilgileri ve faizsiz bankacılık ile arasındaki farkları görebilecek, hakkında malumat edinebileceklerdir. Eserin Türkçe'ye kazandırılarak konunun Türk araştırmacıların istifadesine sunulması ise ayrı bir takdiri hak etmektedir. Çevirisi yapılan eser dil ve üslûp olarak son derece yalın ve anlaşılır şekilde olup, takip edilmesi oldukça kolaydır. Bu nedenle henüz lisans seviyesindeki öğrencilerin bile istifade edebileceği bir eser hükmündedir. Kitabın, ülkemizde gün geçtikte daha çok ilgi duyulan ve hatta üniversitelerde lisans ve yüksek lisans/doktora seviyesinde kürsüleri açılan İslâm ekonomisi sahası için üniversitelerde kaynak kitap olarak istifade edileceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

Abdul-Rahman, Y. (2015). İslâm'da Bankacılık ve Finansman (1. ed.). (S. T. Tuğ, Trans.) İstanbul : İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

BDDK (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) Web Sitesi. (n.d.). Retrieved Kasım 18, 2016, from http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanunu/15405411_sayili_bankacilik_kanunu.pdf